

שוק שחור

נעמי קליין צועדת צעד נוסף למעבה הג'ונגל הקפיטליסטי ב'דוקטרינת ההלם', ספר חובה לכל מי שרוצה לדעת איפה הוא חי { ציפה קמפינסקי

דוקטרינת ההלם // נעמי קליין
עליית הקפיטליזם של האסון { אנדלוס }
639 עמודים

ברשימת התודות הארוכה בסוף ספרה החדש, 'דוקטרינת ההלם', מודה נעמי קליין בין השאר לבודקי העובדות. בצדק. המון עובדות הם היו צריכים לברוק. אבל במקרה הזה, התודות הן לא רק עניין של נימוס מקצועי. העובדות שנחשפות בספר מעוררות במהלך הקריאה תחושה מעיקה של לא יכול להיות, לא ייאמן, או בעיקר: איפה היינו כשכל זה קרה? וכל זה' מכוון לשרשרת של מעשי זוועה, שנעשו מאז שנות ה-70, באופן שיטתי, כדי להשליט ברחבי העולם - מצ'ילה ועד עיראק, מרוסיה ועד ניו אורלינס, מסין ועד פולין, מדרום אפריקה ועד סרי לנקה - בדרך ברוטאלית ולעתים בלתי דמוקרטית את רעיון 'השוק החופשי'. היריעה שמישהו ברק את הפרטים מספקת לתיאוריה המטלטלת של קליין חרמת כשרות מקצועית, והופכת את הספר לקריאת חובה עבור מי שרוצה לדעת איפה הוא חי.

החקירה של הסי.איי.איי, שסיווגם הוסר בשנות ה-80, מגלים, על פי קליין, מדוע הלם הוא כלי יעיל: כשנחקר נמצא במצב של הלם הוא אינו יכול להגן על האינטרסים שלו. הוא נעשה ילדתי ורגרסיבי. קליין שאלה את עצמה, מה קורה כששיתות כאלה מופעלות לא על אדם בודד אלא בהיקפים נרחבים, על מדינות למשל, ויצאה לתחקיר המקיף, שהוביל אותה לטביעת המושג המכונן "הקפיטליזם של האסון", ולניסוח דוקטרינת ההלם: "האסון המקורי - הפיכה, מתקפת טרור, מפולת השוק, מלחמה, צר נאמי, הוריקן - מטיל את האוכלוסייה כולה למצב של הלם קולקטיבי... וכמו האסיר המפוחד, המסגיר את שמות חבריו ומתכחש לאמונתו, כך גם חברה מוכת הלם נוטה לוותר על עקרונות שבעת אחרת הייתה מגינה עליהם בחירוף נפש".

רק שבקצה הדרך הזו ממתנים אבירי השוק החופשי, שמרוויחים מהאסון כסף. המון כסף. והם בדרך כלל אמריקאים. "התקופה הטובה ביותר להשקיע", אמר לה אחד הצירים בכנס 'משקמים את עיראק 2' שנערך בושינגטון, "היא כשהדם עוד לא התייבש". הפרקים המוקדשים בספר להשתלטות האמריקאית על עיראק, במסווה של הפצת בשורת הדמוקרטיה, מלמדים לא רק עד כמה השיטה האמריקאית אכזרית אלא גם עד

קליין, עיתונאית קנדית ויהודייה, קנתה כידוע את שמה הבינלאומי בשנת 2000, עם פרסום ספרה 'בלי לוגו', כתב אשמה נגד התרבות התאגידית, שהפך לתנ"ך של מתנגדי הקפיטליזם הצעירים. ספרה החדש הוא צעד נוסף למעבה הג'ונגל הקפיטליסטי. "ספר זה", כותבת קליין בהקדמה, "בא לקרוא תיגר על הטענה המרכזית... לפיה נצחוננו של הקפיטליזם המשוחחר מפיקוח ממשלתי הוא תולדה ישירה של חירות, ושוק חופשי משוחחר מכבלים עולה בקנה אחד עם הדמוקרטיה. בכוונתי להראות שקפיטליזם קנאי מעין זה תמיד בא לעולם תוך שימוש בשיטות כפייה אכזריות ביותר".

והיא מראה, ועוד איך מראה. בעקבות ביקור שערך כה בעיראק ב-2003 חקרה קליין את הרעיון של טיפול בהלם והשימוש בו ככלי פוליטי. "התחלתי להתעניין", היא מספרת, "מדוע אדריכלי הפלישה והכיבוש של עיראק בחרו בטיפול בהלם כמטאפורה שלהם. מה היה כל כך מושך ברעיון של הלם עבור האנשים שרצו לעצב את עיראק מחדש".

מהצלילה לעומקו של הרעיון היא חזרה עם של רב ואפלי: הסי.איי.איי, שחיפש דרכי חקירה אפקטיביות, היה שותף בשנות ה-50 למחקרים מחזיריים בחולי נפש, כאלה שעשו שימוש בדרך גות שונות של עינוי ובהן גם הלם חשמלי. מדריכי

כמה היא צבועה, מושחתת וכושלת. אצל קליין, כמו אצל בובליל, שורש הרע נעוץ בפרידמנים, אלא שהפרידמנים שלה הם מילטון פרידמן, חתן פרס נובל לכלכלה, שהלך לעולמו ב-2006, ותלמידיו מהמחלקה לכלכלה באוניברסיטת שיקגו. בהם אגב, גם סטנלי פישר, נגיד בנק ישראל, המוזכר בספר יותר מפעם אחת. פרידמן, "הגורו הג' דול של הקפיטליזם שלוח הרסן", לא הסתפק בניסוח תיאוריות. בשנות ה-70 הוא התגייס לסייע לרודן הצ'יליאני פינשוה, ו-30 שנה אחר כך, כשנה לפני מותו בגיל 94, נשאר לו כוח להציע איך לנצל את ההריסות שהותירה הסופה קתרינה לרפורמה רדיקלית במערכת החינוך של ניו אורלינס. באמריקה של ג'ורג' בוש היה מי שהקשיב לו.

ומכיוון שבאותן 30 שנים לא חסרו בעולם אסונות ומשברים נוספים, גם לתלמידיו הרבים נמצאה עבורה. הפרידמנים סייעו למימושן של הפרטות, שהותירו מאחוריהן מדינות חבולות, שסועות בפער רים כלכליים, מלאות ביותר מובטלים ועניים משהיו בהן לפני טיפולם המסור. ומצידו השני של הגלובוס היה תמיד מי שגזר את הקופון. קליין חושפת בספר, בכתיבה סוחפת כשל ספר מתח, איך הם עשו את זה, תחנה אחרי תחנה.

אבל אם נדמה שבחירתו של ברק אובמה לנשיאות והמשבר הכלכלי העולמי מקהים מעט את עוקצו של הספר והופכים אותו לספר היסטוריה, קליין מאבחנת בו גם מגמות שחיבות להמשיך ולהטריד כל בר דעת. "בשנות ה-90", היא כותבת, "הכריזו חברות הטכנו-לוגיה בקול תרועה רמה... על כוחה של טכנולוגיית המידע להפיל משטרים רודניים ולמוטט חומות. כיום, בתוך מערך הקפיטליזם של האסון, משמשים הכלים של תעשיית המידע למטרה הפוכה". ההכרזה, בעקבות פיגוע התאומים, על מלחמה בטרור, שמוקצים לה משאבים בלי גבול ואין לה תאריך סיום, חיברה על פי קליין, בין הקניון לבית הכלא, והפכה את שלל הטכנולוגיות שנועדו לאפיון צרכנים, לכלי מפתח בתעשיית "בטחון הפנים" - תעשייה של אבטחה, זיהוי ומעקב - שנעשתה הקלף החדש להתעשרות.

כאן נכנסת גם ישראל לתמונה. בפרק שטחי יחסית, מסבירה קליין כיצד תעשיית האבטחה הישראלית משתלבת בהצלחה במגמה העולמית וגורמת לישראל לאבד את התמריץ הכלכלי לשלום. כי מי צריך שלום אם גם ממלחמה מרוויחים כסף. ●

עוד 3 שלא משתגעים על קפיטליזם

תרבות השאננות
< ג'ון קנת גלברייט
האדם החד ממדי
< הרברט מרקוזה
קולת הכלכלה
< וויאן פורסטר